

CRITICA CARE TE TREZEȘTE

În ultimul timp, aud mesaje tot mai descurajante în ceea ce privește utilitatea criticii de întâmpinare. Se spune despre critici că ar suferi de un deficit considerabil de autoritate și că judecățile lor nu ar mai avea aceleași consecințe ca mai înainte, când puteau „executa” sau înălța în carieră un scriitor. Se mai spune, cu malițiozitate, că genul acesta de scriitură ar fi unul inferior altora, dacă nu cumva chiar periculos, inhibitor de creativitate pentru că, vezi bine, criticul îndrăznește să vină cu recomandări, cu trimiteri la modele și cu rețete pentru scrisul de calitate și de succes. Am auzit nu odată de la colegii scriitori că un critic literar poate fi crezut pe cuvânt doar după ce el însuși ar fi demonstrat performanță în poezie, proză, teatru și că, în lipsa acestora, nu e scriitor, ci așa, un impostor fără de care lumea scrisului ar trăi cu mult mai fericită.

O fi o parte de adevăr în ceea ce se vorbește prin culise și chiar în mod public pe rețelele de socializare, dar dacă e să mă refer strict la spațiul nostru, pe mine nu mă încearcă nostalgii după privilegiile regilor criticii literare din timpul Uniunii Sovietice. S-a văzut bine că dependența impusă din afară de vreo ideologie este realmente periculoasă pentru critica literară și pentru cel care o profesează. În timp, nimeni nu îi va ierta acestui tributar al Puterii ipocrizia, oricare i-ar fi justificările.

În ceea ce privește autoritatea, după mine, criticul nu este un procuror și nu își emite verdictele în funcție de buchia strictă a legii. Om și el, criticul trebuie să aibă siguranța că judecățile sale, chiar dacă sunt profesionale și judicioase, nu sunt universale și nici nu pot fi motive pentru înscăunarea definitivă a unui scriitor și executarea altuia. Dincolo de obiectivitate, el, criticul, are dreptul la gusturi specifice și păreri subiective. E adevărat, prestația unui critic afirmat și credibil poate schimba destine literare, prezentările lui favorabile pot servi drept trambulină pentru lansarea și popularitatea unei cărți, dar această autoritate este condiționată tocmai de libertatea spiritului. Un astfel de critic face o muncă nobilă și, s-ar părea, nimeni nu-i poate reproșa nimic, căci muncește ca o Cenușăreasă în beneficiul surorilor mai mari. Dar și aici îl pândesc acuzațiile că ar putea face PR unor autori sau în folosul vreunei edituri din curtoazie sau obligație în ideea obținerii acelorași avantaje, strict personale.

Toate acestea ar trebui să taie oricui dorința de a scrie și citi astfel de texte. Nu voi veni acum cu argumente privind necesitatea, evidentă, a criticii pentru igienizarea procesului literar contemporan. Despre asta s-a scris destul în toate timpurile. Mă încumet să atrag atenția asupra faptului că acest gen de scriitură își

are cititorii ei pasionați pentru care merită să se scrie. Nu cunosc să fi desfășurat cineva anchete sociologice care să dea seama de numărul de cititori pe fiecare gen în parte, dar, se știe, numărul cititorilor de poezie, spre exemplu, s-a redus cu mult după ce aceasta, sub presiunea experimentalismului din ultimul secol, a suferit metamorfoze considerabile, care au făcut-o impracticabilă pentru estradă, nepotrivită pentru a fi citită emoționant în fața unei mulțimi palpitând la auzul ei. Poeziei i-au rămas fideli cei care știu să citească în liniște sau să asculte în cadrul unor întruniri mici: lansări de carte, cenacluri, recitaluri de poezie etc. În acest sens, șansele cărților de critică și interpretare literară, eventual ale colecțiilor de cronici de a-și găsi lectorii sunt aceleași.

Fără doar și poate, există un grup de cititori cu interese comune, care se asociază în plăcerea de a urmări aventura ideilor dintr-un discurs exegetic și capacitatea gândului de a clarifica un posibil înțeles al celor existente. Cu siguranță, există degustători care vor să urmărească efortul cugetului omenesc de a surprinde acel fir abia vizibil al sensului, sinuozitățile și nuanțele lui. Un discurs care dovedește abilitate în emiterea și construcția de idei sugerate de un text literar, care este bine conectat atât la teorie, cât și la contextul cultural este capabil să producă elevație. Criticul place pentru erudiția lui. Spre deosebire de poet, el trebuie să fie obligatoriu erudit, talentul și intuiția nefiindu-i suficiente. Dar când cunoștințele sunt susținute și de o viziune proprie bine conturată, importanța acestui autor este inestimabilă. Pentru acești cititori

un studiu literar, cum e, spre exemplu, *Amazoanele. O poveste* de Adriana Babeți menține atenția pentru mult mai mult timp decât o poate face un volum de poezie sau un roman. Fiecare cu pasiunile lui și pentru fiecare cerere trebuie să existe oferta.

Pentru un asemenea cititor care poate savura judecățile critice și de interpretare Nina Corcinschi își adună într-un volum textele exegetice din ultimii ani. *Soarele și păunul. Căutări de paradigmă*, cu prefață de Mihai Cimpoi și postfață de Andrei Țurcanu (Academia de Științe a Moldovei, 2013), conține câteva studii literare, publicate în ultimii ani în revista *Metaliteratură* a Academiei de Științe a Moldovei și mai multe cronici de întâmpinare, apărute în revistele de cultură din R. Moldova și România, majoritatea lor în *Argeș*. Unitatea acestora se impune prin perspectiva exegetică, căci Nina Corcinschi își propune să analizeze textele, mai vechi sau mai noi, în planul realizării lor în contextul paradigmei postmoderniste. (Re)valorificările din acest unghi sunt evidente mai ales în studiile exegetice cu care debutează fiecare din cele patru compartimente gravitând în jurul unui gen literar.

Startul compartimentului responsabil de proză, *Exerciții la o nouă paradigmă a prozei*, îl dă exegeza despre romanele lui Paul Goma. Autoarea analizează limbajul scriitorului și constată că stilul lui devine „robust, captivant, inedit” grație unei relații aparte pe care o are cu limba. Limbajul lui Paul Goma transpune „mecanismele unei sensibilități exacerbate, la limita paroxismului, o sensibilitate care se revarsă în torente de figuri și tropi, în

pure invenții lexicale ori jocuri histrionice de limbaj – adevărate spectacole artistice! Cu efect sigur de trăire profundă și de viață autentică”. Efectele acestei relații în planul semnificativului și în cel al semnificativului sunt inedite și spectaculoase, căci „... pentru a se exprima pe sine la cote maxime de intensitate a trăirii, autorul este nevoit să flexibilizeze, să reformeze (și să reformuleze) codul lingvistic. Debordând nestăvilit, cu un patos mereu egal cu sine, într-o multitudine de registre și nuanțe afective, sinceritatea prozatorului nu se poate încredința sistemului lingvistic normativ”. Ceea ce îl face atractiv și pentru cititorul contemporan este viziunea ludică, configurată cu ajutorul unor procedee, în special fonice: suprimările, sincopetele, apocopele, aferezele etc., prin care perturbază percepția și impune un discurs dinamic, viu. Memorabil totuși rămâne acel fond lexical basarabean, implantat cu o deosebită finețe în sistemul estetic al operelor lui.

Următoarele două exegeze trec prin grila anunțată proza scurtă din Republica Moldova. Implicit, autoarea propune o analiză panoramică a acestui gen mai discret, numărându-se astfel printre puținii care au făcut-o la noi. Potrivit Ninei Corcinschi, după '90 producția de proză scurtă s-a mărit considerabil și acest fapt se explică prin nevoia de a accelera afirmarea unei noi mentalități sociale și literare. Printre însemnele care definesc acest gen de scriitură, exegeta numără tocmai ceea ce a particularizat noua paradigmă: îndepărtarea de „lirismul fumegos”, experimentalismul, libertatea strategiilor narrative, intertextualitatea, ancorarea în cotidian. În spiritul exegeților

de pe cealaltă parte a Prutului, autoarea își propune să răspundă la întrebarea: „Cât textualism și câtă autenticitate există totuși în proza optzecistă din Basarabia?”. O poetică cu strategii textualiste și respectând convenția autenticității scriiturii urmează prozatorii Anatol Moraru, Grigore Chiper, Constantin Cheianu sau Dumitru Crudu. Oricât de arborescenți ar fi acești autori, ei urmăresc să „reconstituie viața și realitatea în datele lor esențiale și autentice” de după prăbușirea imperiului sovietic, fie că aceasta are loc într-un cotidian anodin și anost, cum se întâmplă la Grigore Chiper, fie că se desfășoară în spațiile unde s-au produs evenimente de anvergură, în Piața Marii Adunări Naționale spre exemplu, ca la Constantin Cheianu sau Dumitru Crudu. Iremediabil, proza lor a oscilat între prezentarea cotidianului și intruziunea politicului în societatea moldovenească. În *Oameni din Chișinău* de Dumitru Crudu, această dihotomie a vieții basarabenilor are un scor sporit de expresivitate. Personajele prozatorului reprezintă opțiunile radicale ale chișinăuenilor – proeuropeni sau susținătorii rusofoni – care despart lumea capitalei în două lagăre ireconciliabile. Dumitru Crudu știe foarte bine să creeze scene ce surprind această stare beligerantă.

Cu mici excepții, autorii de proză scurtă sunt și autori de romane. Dincolo de poetică, ceea ce unește autorii de romane este abordarea temei politicului care afectează existența moldovenilor în perioada postsovietică. Cu toții sunt de acord că tranziția moldovenească are față amenințătoare, cu consecințe grave asupra fizionomiei umane. Mai

puțin dinamice decât la Dumitru Crudu, personajele lui Iulian Ciocan, intelectuali de regulă, trăiesc interminabil sub presiunea dezamăgirii și a amenințărilor care le amplifică frustrările și angoasele. Ele au ochi doar pentru aspectele mizerabile ale cotidianului, pe care le tratează cu ironie și dezgust și care îi împing în depresii îndelungate. Personajele lui Ghenadie Postolache bâuguiesc mereu în aburii alcoolului, iar cei ai lui Mihai Vakulovski cad în dezmăț sexual. Și Savatie Baștovoi pune pe seama politicului, de data aceasta cea desfășurată la nivel global, degradarea și demonizarea umanului. Ceva mai optimist este Petru Bogatu care crează personaje curajoase în stare să lupte cu cei care pun în practică politici demonice. La Nina Corcinschi critica și interpretarea merg mână în mână. Acolo unde găsește de cuviință să intervină cu o atitudine pe contrasens, autoarea o face cu destulă duritate: „Dar eu mă întreb: ce are în comun această autenticitate mimată cu adevărata complexitate a unei societăți? Ce aflu nou mai mult decât știam deja despre mediul infect care ne înconjoară? Poate doar convingerea că ceea ce te agasează în stradă, în gangurile urbane și în subteranele unor dejecții imorale «reziduale», acolo ar fi bine să rămână”.

Faptul că autoarea este doctor în filologie, cercetătoare la Academie și cadru didactic universitar și-a pus amprenta pe critica ei de întâmpinare. La ea, critica și interpretarea izbutesc să colaboreze în cel mai eficient mod. Pe lângă demersul de evaluare a vreunei cărți noi, discursul ei interpretează, ajustează, redimensionează și contextualizează cu îndemănare. Interpretarea îi este necesară autoarei pentru a înțelege și a sal-

va textele autorilor care au dovedit mici deficiențe, pe care uneori le tace, altelei le indică cu eleganță. În toate cronicile Nina Corcinschi urmărește să pună în evidență structura lăuntrică, izvorul ascuns al semnificațiilor, să dea coerență poemelor și prozelor dintr-o colecție sau să definească poetica autorului. Nu întâmplător, compartimentele sale încep cu seniorii, care au deja destule comentarii făcute de-a lungul timpului, și continuă cu cronici la cărțile apărute în ultimii ani. Astfel, se caută continuitate sau, dimpotrivă, o ruptură în poezia arealului nostru cultural în cel de-al doilea compartiment al volumului, *Poezia post-delete*. E un titlu ingenios de altfel, pe care autoarea îl explică printr-un vers al poetului Grigore Chiper. E vorba de poezia care se naște după ce tastatura a făcut *delete* și care se liricizează, îndepărtându-se de tehnicizarea excesivă. Termenul îl concurează într-un fel pe cel ales de criticul Andrei Țurcanu, tot din repertoriul liric al lui Grigore Chiper, pentru definirea procesului liric contemporan.

Modelele le prezintă seniorii: Grigore Vieru și Andrei Țurcanu, cântând arhetipalitatea și ancestralul. Surpriza intervine cu prezentarea scriitorilor care sunt asociați paradigmei postmoderniste. Dumitru Crudu, spre exemplu, prezintă în *Eșarfe în cer* o „carte-mărturie a unei sensibilități hipertrofiată”. Grigore Chiper vedește o „sensibilitate rafinată” pe care totuși o „assemblează printr-un joc al imaginației cu molcomirile simțirii, puzzle-ul realității într-un circuit al livrescului, al contextului cultural. Tot ce e materie existențială, în poezia sa tinde să devină spectacol al inteligenței, interpretare prin livresc și intertextualitate”. Poezia Dianei

Iepure se „scutură de ironia și cinismul postmodernității, se arată cititorului la fel de cuceritoare și dezarmantă ca un zâmbet de copil”. Radmila Popovici imprimă versurilor ei „senzualitatea la maximă intensitate”, fiind „organică și naturală”, „sinceră, proaspătă și nuanțată”. Cu o poezie în linii mari rațională, sporind viziunea postmodernistă, Călina Trifan în recentul ei volum de versuri ridică la rangul de canon existențial iubirea, sentiment, la ea, cu expresie firească, naturală.

Colaboratoare prolifică la revista *Metaliteratură*, Nina Corcinschi semnează o serie de prezentări ale cărților de cercetare. Este preocupată mai ales să pună în evidență tipul de critică a colegilor săi de la Academie, dar și al altor cercetători din România. Andrei Țurcanu este „fascinat cu predilecție de opera impregnată cu însemnele arhetipale ale literaturii, de textul care transpune imaginar un substrat ontologic colectiv românesc”. În același timp, criticul este cunoscut ca fiind un spirit polemic viu, ardent, resuscitând astfel spațiul nostru cultural amorțit în suficiență și somnolență. Discursul critic al lui Alexandru Burlacu este „neordinar și reformator”, catalizator „al răsturnărilor și al înnoirilor”. Mihai Cimpoi probează grilele dintre cele mai moderne pe textele unor scriitori clasici, îndemnând cititorii spre o „lectură simpatetică pentru a ne face părtași la desfătarea de a contempla un timp frumos, scăpat din chingile istoriei”. Ion Ciocanu este un reevaluator, fiind preocupat să depisteze tot ce e sănătos în producția literară din R. Moldova și face corp comun cu literatura română. În acest scop, criticul nu pregetă să inser-teze demersurilor sale note pamfletare.

Afirmarea unei noi generații de critici și cercetători întârzie încă, potrivit cuprinsului Ninei Corcinschi. Următorul ei volum va fi probabil mai generos în prezentări la cărțile tinerilor. Ne mulțumim în volumul de față cu o cronică la cartea Liliei Porubin, *Taina Marelui Archimedes. Eseu despre proza lui Leon Donici*. Cu adevărat fascinată este autoarea de tipul de critică profesat de colegul de la București, Felix Nicolau în volumul *Anticanonice. Cronici stre-sate*. Autorul respinge ideea unei critici hiperacademizate și ermetizate, dar și critica populistă, amicală, de grup, preferând discursul energetic cu note polemice, scăpărător, care să ațâțe, să provoace la o lectură activă.

În ultimul compartiment Nina Corcinschi revine la o preocupare mai veche a sa de a indica calitățile literare ale publicisticii lui Nicolae Dabija. Mai întâi de toate, cercetătoarea atestă apropierea și îndepărtările scriiturii lui Dabija de modelul publicistic eminescian. La acestea se adaugă oralitatea stilului, convergența documentarului și poeticului, jocurile sintaxei poetice, intertextualitatea etc., care îi flexibilizează și îi fac atractiv discursul.

Cu tipul acesta de critică care îmbină „tenacitatea, îndrăzneala cu nuanță și farmecul în savoarea unică a gestului tăios, hotărât, plin de grație”, se prezintă Nina Corcinschi în contextul literar actual, completând, potrivit postfațatorului cărții, Andrei Țurcanu, plutonul criticii feminine de la noi.

Aliona GRATI
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)